

Emil Noiński

"Polacy i ziemie polskie w dobie wojny krymskiej", red. Jerzy W. Borejsza i Grzegorz P. Bąbiak, Warszawa 2008 : [recenzja]

Niepodległość i Pamięć 17/1 (31), 384-386

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

***Polacy i ziemie polskie w dobie wojny krymskiej, pod redakcją
Jerzego W. Borejszy i Grzegorza P. Bąbiaka, Polski Instytut
Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2008, ss. 281***

W 1853 roku po raz pierwszy od klęski powstania listopadowego w 1831 roku zaistniała sytuacja polityczna, w której jak przepowiedział Wernyhora, Anglik sypnie złotem, Francuz udzieli wsparcia, a Turek zmuszony będzie przyjąć walkę na śmierć i życie ze zniechęconym przez Polaków Goliatem – Rosją. Zaistniała szansa dla narodu polskiego, szansa na pokonanie śmiertelnego wroga. Książę Adam J. Czartoryski doczekał się pierwszego zwycięstwa w swej dyplomatycznej działalności „bez listów uwierzytelniających” – pełnej destabilizacji politycznej Europy. Politycy z kręgu ks. A.J. Czartoryskiego przewidywali, że państwo tureckie głęboko poróżnione z Petersburgiem może stać się doskonałą odskocznią do politycznej czy też militarnej dywersji przeciw Rosji. Na przelomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych XIX wieku na ziemiach Imperium Osmańskiego aktywną działalność rozwinęli emigranci związani z Hotelem Lambert.

Napięta sytuacja polityczna i w konsekwencji wybuch wojny krymskiej rozbudziły na ziemiach polskich nadzieje na „wybicie się na niepodległość”. Nastroje społeczeństwa polskiego w czasie tej wojny trudne są do odtworzenia ze względu na niewielką ilość wspomnień, bowiem główną cechą pamiętnikarstwa polskiego XIX wieku stały się opisy walk, bohaterstwa i męczeństwa. Zabrakło wśród nich zapisów z życia codziennego, które w znacznym stopniu mogłyby ukazać zaangażowanie i nastroje Polaków żyjących pod zaborami w czasie konfliktu krymskiego. Próba odtworzenia nastrojów panujących na ziemiach polskich, motywacji wielotysięcznej zbiorowości polskiej w armii rosyjskiej i ich stosunku do konfliktu krymskiego poświęcony jest zbiór studiów wydany przez Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.

W opracowaniu zamieszczono 13 artykułów naukowych, będących pokłosiem konferencji zorganizowanej 6 października 2006 roku w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w ramach projektu badawczego *Wojna krymska – konfrontacja różnych cywilizacji*. Wśród autorów tekstów zamieszczonych w zbiorze znajdujemy wielu znawców przedmiotu, osoby ze znaczącym dorobkiem naukowym: Jerzego W. Borejszę, Henryka Głębockiego, Krzysztofa Marchlewicza, Elżbietę Orman, Pawła Wierzbickiego, Wiesława Cabana, Wiktorię Śliwowską, Jerzego Drożdża, Janusza Pezdę, Danutę Jackiewicz, Joannę Nowak i Grzegorza P. Bąbiaka. Nie sposób omówić tu wszystkie teksty, ze względu na bogactwo poruszanej tematyki, wspomnieć należy jednak o kilku najważniejszych.

Zbiór studiów ukazuje różne aspekty i postawy Polaków w czasie konfliktu wschodniego. Szeroko zaprezentowano w nim m.in. następstwa wojny krymskiej na Kresach Wschodnich. Szeroko omawia je Elżbieta Orman (*Następstwa wojny krym-*

skiej. *Chłopskie rozruchy wiosną 1855 r. w majątkach polskiej i rosyjskiej szlachty w guberni kijowskiej*), prezentując rozruchy chłopskie, nazywane również kijowską kozaczyzną, które uświadomiły władzom rosyjskim oraz polskiej i rosyjskiej szlachcie nieunikniony proces i konieczność szybkich zmian w położeniu chłopów. Natomiast kwestiom politycznym, związanym ze staraniami na rzecz utworzenia jednostki polskiej poświęcony jest artykuł Piotra Wierzbickiego (*Działalność Sadyka Paszy w czasie wojny krymskiej na tle jego relacji z obozem Czartoryskich*), ukazujący rywalizację między Michałem Czajkowskim (Sadykiem Paszą) a Władysławem Zamoyским o prawo do reprezentowania interesów polskich w wojnie wschodniej.

Dotychczas nie poruszane w historiografii polskiej kwestie zaprezentował Wiesław Caban (*Oficerowie rosyjscy polskiego pochodzenia wobec wojny krymskiej*). Autor ukazał stosunek oficerów rosyjskich polskiego pochodzenia wobec wojny krymskiej, zastanawiając się dlaczego nie zawiązali oni spisku podobnego do tego z lat sześćdziesiątych XIX wieku. Zdaniem W. Cabana zorganizowanie takiego spisku było absolutnie niemożliwe, bowiem część kadry oficerskiej wiedziała, że armia w zasadzie specjalizuje się w musztrach i paradach, jednak należało poczekać na wstrząs, jaki przyniosła klęska w wojnie 1853-1856 roku. Wielu oficerów, jak np. Romuald Traugutt, w czasie wojny pozostało politycznie obojętnych. Przyszły dyktator powstania styczniowego w czasie oblężenia Sewastopola, na ile mu na to pozwalały zdolności i siły, bronił twierdzy. Podobnie, jak za udział w tłumieniu rewolucji węgierskiej 1848-1849 roku, tak i tym razem otrzymał kolejny awans, co utorowało mu drogę do korpusu inżynierów w armii rosyjskiej, chociaż nigdy nie ukończył akademii wojskowej.

Polskim uczestnikom wojny poświęcony został artykuł Wiktorii Śliwowskiej (*Uczestnicy wojny krymskiej – zesłańcy postyczniowi*), wybitnej znawczynie dziejów XIX wieku. Autorka na podstawie bardzo szerokiej kwerendy w archiwach polskich i rosyjskich, nakreśliła sylwetki mało znanych dotychczas uczestników wojny, m.in. Michała Gołębiowskiego, Konstantego Grzybowskiego, Antoniego Janika (vel Janeka), Pawła Kielkiewicza, Piotra Kupiszewskiego (vel Kubiszewskiego), Ignacego Żochowskiego i innych.

Interesujące wątki porusza tekst Jerzego Drożdża (*Adampolskie ślady wojny krymskiej*), prezentujący Adampol (Polonezköy) – polską wieś w pobliżu azjatyckiej części Konstantynopola, nazwaną Adampolem na cześć jej głównego fundatora – ks. A.J. Czartoryskiego. Autor na podstawie przebogatej zbiorów rękopiśmiennych Biblioteki Książąt Czartoryskich w Krakowie i Biblioteki Polskiej w Paryżu ukazał losy adampolskich osadników, m.in. Antoniego Wieruskiego, Klemensa Przewłockiego, Józefa Żukowskiego, Stanisława Drozdowskiego. Artykuł uzupełnia wykaz mieszkańców i osób związanych z Adampolem, których losy powiązane zostały z konfliktem wschodnim, m.in. Jana Dochoda, Ignacego Kępki (Kempki), Juliana Korsaka, Jana Krzemińskiego, Adama Michałowskiego i innych.

Aż trzy teksty poświęcono źródłom do dziejów wojny krymskiej w zbiorach bibliotek naukowych w Polsce. Janusz Pezda zaprezentował źródła dotyczące wojny krymskiej w zbiorach Biblioteki Książąt Czartoryskich w Krakowie oraz Biblioteki Polskiej i Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu. Z kolei Joanna Nowak przedstawiła źródła do dziejów wojny ze zbiorów Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Kórniku. W zbiorach tych bibliotek znajdują się m.in. listy imienne oficerów Dywizji Kozaków Sułańskich, memoriały i noty dotyczące spraw politycznych z lat 1853-1856, Archiwum Dywizji Kozaków Sułańskich (obejmujące 46 jednostek inwentarzowych),

korespondencja dowództwa Dywizji, ogromna spuścizna po gen. W. Zamoyskim i gen. Ludwiku Bystrzonowskim, raporty oraz akta biur werbunkowych do Dywizji itp.

Interesujący tekst zaprezentowała Danuta Jackiewicz (*Krajobrazy po bitwie. O fotografiach wojny krymskiej*), przedstawiając dotychczas nieznaną zbior fotografii Jamesa Robertsona z wojny krymskiej ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie. Opracowanie zamyka artykuł Grzegorza P. Bąbiaka (*Wojna krymska jako pierwsza wojna Europy w dziele Jana Gotliba Blocha „Przyszła wojna”*), prezentujący poglądy wybitnego teoretyka myśli wojskowej, który wielokrotnie podkreślał w swoim dziele, że wojna krymska była starciem w ówczesnym pojęciu światowym, starciem nie tylko państw i ich interesów, ale również cywilizacji, a jednocześnie światopoglądów i wizji przyszłej Europy. Na końcu opracowania zamieszczono zapis dyskusji z konferencji, odtworzony i zestawiony przez Łukasza Adamskiego.

Artykuły ukazują różne aspekty oddziaływania wojny krymskiej na ziemiach polskich oraz postawy Polaków w czasie konfliktu a także jego reperkusje dla wewnętrznej polityki Cesarstwa Rosyjskiego. Omawiana praca została starannie zredagowana. Na okładce zamieszczono fragment litografii Williama Simpсона *Second Charge of the Guard when they retook the two Gun Battery at the Battle of Inkerman*. Na uwagę zasługuje solidne udokumentowanie tekstów przypisami oraz dokładnie opracowany indeks nazwisk, który znacznie ułatwia korzystanie z opracowania. Zabrakło jedynie indeksu nazw geograficznych, który byłby równie bardzo przydatny.

Podsumowując, należy stwierdzić, że otrzymaliśmy interesujący zestaw studiów, ciekawie ukazujący zagadnienia związane z konfliktem wschodnim. Omawiany zbiór studiów siłą rzeczy nie ma charakteru opracowania wyczerpującego zakreślonej w tytule tematykę, będzie z pewnością inspiracją dla podejmujących badania nad udziałem Polaków w konflikcie krymskim, bowiem rozpiętość poruszanych w nim zagadnień świadczy o potrzebie kontynuowania badań nad tymi zagadnieniami.

Emil Noiński